

Новації пенсійного забезпечення

Верховна Рада України 8 липня п.р. ухвалила Закон №3668-VI "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи" (далі — Закон 3668), який 9 вересня підписав Президент України Віктор Янукович.

З проханням прокоментувати цей документ редакція звернулася до завідувача секретаріату Комітету Верховної Ради України у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів Наталії ШАМБІР.

Закон 3668 набирає чинності з 1 жовтня 2011 р., за винятком положень щодо порядку визначення зарплати з урахуванням середньої заробітної плати (доходу) в середньому на одну застраховану особу в цілому в Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарних роки, що передують року звернення за призначенням пенсії відповідно до законів України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та "Про наукову і науково-технічну діяльність", які набирають чинності з 1 січня 2012 р.

Зміни, які відбулися з ухваленням Закону 3668:

1. Щодо пенсійного віку:

1) встановлено єдиний для чоловіків і жінок вік виходу на пенсію. Так, статтю 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (далі — Закон 1058) викладено в новій редакції, згідно з якою особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення 60 років.

Підвищення пенсійного віку для жінок буде здійснюватися поступово за такою схемою:

до досягнення віку, встановленого абзацом першим цієї статті, право на пенсію за віком мають жінки 1961 р. народження і старші після досягнення ними такого віку:

55 років — які народилися до 30 вересня 1956 р. включно;

55 років 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1956 до 31 березня 1957 р.;

56 років — які народилися з 1 квітня до 30 вересня 1957 р.;

56 років 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1957 до 31 березня 1958 р.;

57 років — які народилися з 1 квітня до 30 вересня 1958 р.;

57 років 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1958 до 31 березня 1959 р.;

58 років — які народилися з 1 квітня до 30 вересня 1959 р.;

58 років 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1959 до 31 березня 1960 р.;

59 років — які народилися з 1 квітня до 30 вересня 1960 р.;

59 років 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1960 до 31 березня 1961 р.;

60 років — які народилися з 1 квітня до 31 грудня 1961 р.;

2) передбачено компенсатор більш пізнього виходу на пенсію. Так, статтю 29 Закону 1058 доповнено пунктом 3 такого змісту:

"3. Жінкам, які народилися у період по 31 грудня 1961 року, після виходу на пенсію встановлюється підвищення розміру пенсії, обчисленого відповідно до статті 27 цього Закону, в розмірі 2,5 відсотка за кожні шість місяців більш пізнього виходу на пенсію, починаючи з 55 років до досягнення ними 60-річного віку";

3) у період до 1 січня 2015 р. збережено вік виходу на пенсію жінок після досягнення 55 років. Таке право матимуть лише ті жінки, які звільнилися з роботи та за наявності страхового стажу не менш як 30 років. У цьому випадку розмір їхньої пенсії, обчислений відповідно до ст.27 та з урахуванням ст.28 цього Закону, зменшується на 0,5% за кожний повний чи неповний місяць дострокового виходу на пенсію (п.7² Прикінцевих положень Закону 1058).

Приклад. Жінка має право на пенсію після досягнення 56 років, проте вона виявила бажання одержувати пенсію в 55 років 6 місяців. Розмір пенсії, обчислений відповідно до ст.27 з урахуванням ст.28 Закону 1058, становить 1500 грн. До виплати така жінка одержуватиме 1455 грн, тобто пенсія зменшується на 3% (по 0,5% за 6 місяців дострокового виходу на пенсію).

У разі коли така жінка до досягнення віку, передбаченого ст.26 Закону 1058, працювала, виплата дострокової пенсії на час роботи припиняється. У цьому випадку після досягнення віку, передбаченого ст.26 Закону 1058, відсоток, на який зменшено розмір пенсії, переглядається з урахуванням кількості повних місяців страхового стажу, набутого за період роботи після дострокового виходу на пенсію.

Відсоток, на який було зменшено розмір пенсії, також може бути переглянуто з урахуванням відповідної кількості повних місяців страхового стажу, якщо особа після досягнення віку, передбаченого ст.26 цього Закону, продовжує працювати і відмовилася від отримання пенсії;

4) змінено також вік для призначення пенсії відповідно до "спеціальних" законів. Так, право на пенсію за нормами законів України "Про державну службу", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про статус народного депутата України" та право на щомісячне довічне грошове утримання відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" з 1 жовтня 2011 р. матимуть жінки після досягнення віку, передбаченого ст.26 Закону 1058 (тобто пенсійний вік поступово збільшується з 55 до 60 років за зазначеною вище схемою). Для чоловіків вік виходу на пенсію або щомісячне довічне грошове утримання починаючи з 2013 р. поступово збільшуватиметься до 62 років за такою схемою:

60 років 6 місяців — які народилися з 1 січня до 31 грудня 1953 р.;

61 рік — які народилися з 1 січня до 31 грудня 1954 р.;

61 рік 6 місяців — які народилися з 1 січня до 31 грудня 1955 р.

У зв'язку із збільшенням пенсійного віку змінено також граничний вік перебування на державній службі (на службі в органах місцевого самоврядування, на дипломатичній службі), який становитиме 60 років для жінок і 62 роки для чоловіків. У виняткових випадках після закінчення граничного віку перебування на державній службі державні службовці (службовці органів місцевого самоврядування, дипломатичні працівники) можуть бути залишені на державній службі лише на посадах радників або консультантів за рішенням керівника відповідного державного органу;

5) унесено зміни до законів України "Про зайнятість населення" та "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні". З урахуванням зазначених змін особам, трудовий договір з якими розірвано з ініціативи власника або уповноваженого ним органу у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідацією, реорганізацією, перепрофілюванням підприємств, установ та організацій, скороченням чисельності або штату працівників, а також виявленою невідповідністю працівника обійманій посаді за станом здоров'я, гарантується право на достроковий вихід на пенсію, якщо звільнення відбулося за півтора року до досягнення пенсійного віку, встановленого ст.26 Закону 1058 (тобто за півтора року до досягнення 60 років чоловіками і 55 років 6 місяців — 60 років (за зазначеною вище схемою) — жінками), або віку, що дає право на призначення пенсії відповідно до законів України "Про державну службу", "Про статус народного депутата України", "Про наукову і науково-технічну діяльність" (за наявності відповідних умов).

Ще одна зміна: такі пенсії призначатимуться за наявності страхового стажу, потрібного для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі, передбаченого абзацом першим ч.1 ст.28 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", тобто за наявності **30 років у жінок і 35 років у чоловіків;**

б) збільшення пенсійного віку торкнеться також жінок, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Статтею 55 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" (в редакції ухвалених Законом 3668 змін), передбачено, що особам, які працювали або проживали на територіях радіоактивного забруднення, пенсії надаються із зменшенням пенсійного віку, встановленого ст.26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування". При цьому відповідне зниження пенсійного віку, передбачене цією статтею, застосовується також до завершення періоду збільшення віку виходу на пенсію до 1 січня 2022 р.

Так, жінка, яка народилася 1 червня 1957 р., матиме право на пенсію після досягнення 56 років. Якщо така жінка належить до категорії постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи і має право на зниження пенсійного віку на два роки, то вона матиме право на пенсію після досягнення 54 років, якщо на п'ять років — то після досягнення 51 року, якщо на 10 років — то після досягнення 46 років;

7) змінено порядок відстрочення віку виходу на пенсію (зміни до ст.29 Закону 1058).

По-перше: в разі виявлення бажання відстрочити вік виходу на пенсію особи за досягнення пенсійного віку необхідно звертатися до органів Пенсійного фонду із заявою про те, що вона бажає працювати і одержувати пенсію з більш пізнього строку (до ухвалення Закону 3668 така умова була обов'язковою). Відстрочення віку виходу на пенсію буде визначатися за фактом звернення за призначенням пенсії;

по-друге: відстрочувати вік виходу на пенсію можна навіть на місяць. При цьому пенсія за віком призначатиметься з урахуванням страхового стажу на день звернення за призначенням пенсії з підвищенням розміру пенсії за віком, обчисленого відповідно до ст.27 цього Закону, на такий відсоток:

на 0,5% — за кожний повний місяць страхового стажу після досягнення пенсійного віку в разі відстрочення виходу на пенсію на строк до 60 місяців;

на 0,75% — за кожний повний місяць страхового стажу після досягнення пенсійного віку в разі відстрочення виходу на пенсію на строк понад 60 місяців (отже, максимальна кількість місяців відстрочення віку виходу на пенсію не обмежується).

Звертаємо увагу на таке:

а) право на відстрочення (відповідно на збільшення пенсії) мають лише особи, які досягли пенсійного віку, передбаченого абзацом першим ч.1 ст.26 Закону 1058 (нагадаємо, що цим абзацом встановлено пенсійний вік і для чоловіків, і для жінок — 60 років);

б) право на відстрочення (відповідно на збільшення пенсії) мають лише особи, які після досягнення віку 60 років продовжували працювати;

в) змінами, внесеними до ст.29 Закону 1058, зможуть також скористатися особи, які досягли віку (чоловіки — 60 років, жінки — 55 років) до набрання чинності Законом 3668, але які за призначенням пенсії за віком звернуться після набрання чинності цим Законом;

8) збільшено вік призначення державної соціальної допомоги жінкам, які не набули права на пенсію. Змінами до ст.1 Закону України "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам" встановлено, що право на таку допомогу мають особи (і чоловіки, і жінки), які досягли віку 63 років.

До досягнення зазначеного віку до осіб, які не мають права на пенсію, належать жінки 1958 р. народження і старші після досягнення ними такого віку;

58 років — які народилися до 30 вересня 1953 р. включно;

58 років 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1953 до 31 березня 1954 р.;

59 років — які народилися з 1 квітня до 30 вересня 1954 р.;

59 років 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1954 до 31 березня 1955 р.;

60 років — які народилися з 1 квітня до 30 вересня 1955 р.;

60 років 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1955 до 31 березня 1956 р.;

61 року — які народилися з 1 квітня до 30 вересня 1956 р.;

61 року 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1956 до 31 березня 1957 р.;

62 років — які народилися з 1 квітня до 30 вересня 1957 р.;

62 років 6 місяців — які народилися з 1 жовтня 1957 до 31 березня 1958 р.;

63 років — які народилися з 1 квітня до 31 грудня 1958 р.

2. Щодо стажу:

1) збільшено вимоги до страхового стажу, за наявності якого особа набуває права на пенсію за віком, по інвалідності та в разі втрати годувальника відповідно до Закону 1058.

Так, для призначення пенсії за віком потрібно мати **не менш як 15 років** страхового стажу (ст.26);

для призначення пенсії за I групою інвалідності, а також у період до 1 січня 2016 р. для призначення пенсії за II групою інвалідності залежно від віку, в якому особу визнано інвалідом, або на день звернення за пенсією слід мати від одного року до 10 років страхового стажу (ст.32 та п.4² Прикінцевих положень Закону 1058), а саме:

до досягнення особою 25 років включно — 1 рік;

від 26 років до досягнення особою 28 років включно — 2 роки;

від 29 років до досягнення особою 31 року включно — 3 роки;

від 32 років до досягнення особою 34 років включно — 4 роки;

від 35 років до досягнення особою 37 років включно — 5 років;

від 38 років до досягнення особою 40 років включно — 6 років;

від 41 року до досягнення особою 43 років включно — 7 років;

від 44 років до досягнення особою 48 років включно — 8 років;

від 49 років до досягнення особою 53 років включно — 9 років;

від 54 років до досягнення особою 59 років включно — 10 років;

в) для призначення пенсії за III групою інвалідності та пенсій в разі втрати годувальника, а також починаючи з 1 січня 2016 р. для призначення пенсії за II групою інвалідності на день звернення за пенсією, або залежно від віку, в якому особу визнано інвалідом (чи в якому настала смерть годувальника), слід мати від одного року до 14 років страхового стажу (ст.32 і 36 та п.4² Прикінцевих положень Закону 1058), а саме:

до досягнення особою 23 років включно — 1 рік;

від 24 років до досягнення особою 26 років включно — 2 роки;

від 27 років до досягнення особою 28 років включно — 3 роки;

від 29 років до досягнення особою 31 року включно — 4 роки;
 від 32 років до досягнення особою 33 років включно — 5 років;
 від 34 років до досягнення особою 35 років включно — 6 років;
 від 36 років до досягнення особою 37 років включно — 7 років;
 від 38 років до досягнення особою 39 років включно — 8 років;
 від 40 років до досягнення особою 42 років включно — 9 років;
 від 43 років до досягнення особою 45 років включно — 10 років;
 від 46 років до досягнення особою 48 років включно — 11 років;
 від 49 років до досягнення особою 51 року включно — 12 років;
 від 52 років до досягнення особою 55 років включно — 13 років;
 від 56 років до досягнення особою 59 років включно — 14 років;

г) **особи, визнані інвалідами (незалежно від групи) після досягнення пенсійного віку, передбаченого ст.26 Закону 1058, мають право на пенсію по інвалідності за наявності страхового стажу, зазначеного в абзаці першому ч.1 ст.26 названого Закону, тобто не менш як 15 років;**

2) збільшено вимоги до страхового стажу, що дає право на встановлення мінімального розміру пенсії за віком у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом.

Так, абзацами першим і другим ч.1 ст.28 Закону 1058 передбачено, що мінімальний розмір пенсії за віком за наявності в чоловіків 35 років, а в жінок 30 років страхового стажу, встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. За кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам пенсія за віком збільшується на 1% розміру пенсії, обчисленої відповідно до ст.27 цього Закону, але не більш як на 1% мінімального розміру пенсії за віком, зазначеного в абзаці першому цієї частини.

Норми щодо збільшення страхового стажу для визначення мінімального розміру пенсії **не поширюються на пенсіонерів, яким пенсію призначено до ухвалення Закону 3668**, за винятком тих, яким пенсія перераховуватиметься відповідно до п.4 ст.42 Закону 1058 з урахуванням заробітної плати за періоди страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку) пенсії.

Для зазначених осіб:

мінімальний розмір пенсії за віком, передбачений абзацом першим ст.28 Закону 1058, устанавлюється за наявності в чоловіків 25 років, а в жінок 20 років страхового стажу;

збільшення пенсії, передбачене абзацом другим ч.1 ст.28 Закону 1058, устанавлюється за кожний повний рік страхового стажу понад 25 років чоловікам і 20 років жінкам (п.3 перехідних положень Закону 3668 та п.4¹ Прикінцевих положень Закону 1058);

3) збільшено вимоги до страхового стажу, що дає право на обчислення пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком.

Пенсія по інвалідності залежно від групи інвалідності призначається в таких розмірах: інвалідам I групи — 100% пенсії за віком; інвалідам II групи — 90% пенсії за віком; інвалідам III групи — 50% пенсії за віком, обчисленої відповідно до ст.27 і 28 Закону 1058.

Тобто спочатку визначається розмір пенсії за віком, а потім — розмір пенсії по інвалідності. При цьому до страхового стажу для обчислення розміру пенсії за віком, з якого обчислюється розмір пенсії по інвалідності, крім наявного страхового стажу, зараховується також на загальних підставах період з дня встановлення інвалідності до досягнення застрахованою особою віку, передбаченого ст.26 Закону 1058.

Якщо інваліди II та III групи не працюють та мають відповідний стаж роботи (без урахування періоду з дня встановлення інвалідності до досягнення віку, передбаченого ст.26 Закону 1058), пенсія по інвалідності обчислюється в розмірі пенсії за віком, тобто без зменшення на 10 та 50%.

Пенсія по інвалідності в розмірі пенсії за віком обчислюється за наявності такого страхового стажу:

а) для інвалідів II групи:

у жінок — 20 років, а в чоловіків 25 років, якщо їм уперше встановлено інвалідність у віці до 46 років включно;
 у жінок — 21 рік, а в чоловіків 26 років, якщо їм уперше встановлено інвалідність у віці до 48 років включно;
 у жінок — 22 роки, а в чоловіків 27 років, якщо їм уперше встановлено інвалідність у віці до 50 років включно;
 у жінок — 23 роки, а в чоловіків 28 років, якщо їм уперше встановлено інвалідність у віці до 53 років включно;
 у жінок — 24 роки, а в чоловіків 29 років, якщо їм уперше встановлено інвалідність у віці до 56 років включно;
 у жінок — 25 років, а в чоловіків 30 років, якщо їм уперше встановлено інвалідність у віці до 59 років включно;

б) для інвалідів III групи, які визнані інвалідами після досягнення пенсійного віку, передбаченого ст.26 Закону 1058, та для інвалідів III групи — 35 років у чоловіків та 30 років у жінок;

4) збільшено вимоги до страхового стажу, що дає право на пенсію відповідно до законів України "Про статус народного депутата України", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про державну службу".

Для призначення пенсії за законами України "Про наукову і науково-технічну діяльність" та "Про державну службу", крім стажу державної служби (10 років) та наукової роботи (для жінок — 15 років, для чоловіків — 20 років), потрібно мати також відповідний страховий стаж.

З ухваленням Закону 3668 пенсія за зазначеними законами та за Законом України "Про статус народного депутата України" призначатиметься за наявності страхового стажу, потрібного для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі, передбаченого абзацом першим ч.1 ст.28 Закону 1058, тобто не менш як 30 років у жінок і 35 років у чоловіків. Вимоги щодо стажу державної служби та стажу наукової роботи не змінилися;

5) збільшено вимоги щодо вислуги років для призначення пенсії відповідно до законів України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб" і "Про прокуратуру".

Право на пенсію за вислугу років незалежно від віку відповідно до Закону України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб" матимуть військовослужбовці, якщо вони звільнені зі служби:

до 30 вересня 2011 р. і на день звільнення мають вислугу 20 років і більше;

з 1 жовтня 2011 до 30 вересня 2012 р. і на день звільнення мають вислугу 20 календарних років 6 місяців і більше;

з 1 жовтня 2012 до 30 вересня 2013 р. і на день звільнення мають вислугу 21 календарний рік і більше;

з 1 жовтня 2013 до 30 вересня 2014 р. і на день звільнення мають вислугу 21 календарний рік 6 місяців і більше;

з 1 жовтня 2014 до 30 вересня 2015 р. і на день звільнення мають вислугу 22 календарних роки і більше;

з 1 жовтня 2015 до 30 вересня 2016 р. і на день звільнення мають вислугу 22 календарних роки 6 місяців і більше;

з 1 жовтня 2016 до 30 вересня 2017 р. і на день звільнення мають вислугу 23 календарних роки і більше;

з 1 жовтня 2017 до 30 вересня 2018 р. і на день звільнення мають вислугу 23 календарних роки 6 місяців і більше;

з 1 жовтня 2018 до 30 вересня 2019 р. і на день звільнення мають вислугу 24 календарних роки і більше;

з 1 жовтня 2019 до 30 вересня 2020 р. і на день звільнення мають вислугу 24 календарних роки 6 місяців і більше;

з 1 жовтня 2020 р. або після цієї дати і на день звільнення мають вислугу 25 календарних років і більше.

Отже, право на пенсію буде визначатися з урахуванням календарної вислуги років. Розмір пенсії буде визначатися виходячи з вислуги років, обчисленої, в тому числі, в пільговому порядку.

Право на пенсію за вислугу років незалежно від віку відповідно до Закону України "Про прокуратуру" матимуть прокурори і слідчі за наявності на день звернення вислуги років не меншої від:

до 30 вересня 2011 р. — 20 років, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 10 років;

з 1 жовтня 2011 до 30 вересня 2012 р. — 20 років 6 місяців, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 10 років 6 місяців;

з 1 жовтня 2012 до 30 вересня 2013 р. — 21 року, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 11 років;

з 1 жовтня 2013 до 30 вересня 2014 р. — 21 року 6 місяців, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 11 років 6 місяців;

з 1 жовтня 2014 до 30 вересня 2015 р. — 22 років, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 12 років;

з 1 жовтня 2015 до 30 вересня 2016 р. — 22 років 6 місяців, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 12 років 6 місяців;

з 1 жовтня 2016 до 30 вересня 2017 р. — 23 років, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 13 років;

з 1 жовтня 2017 до 30 вересня 2018 р. — 23 років 6 місяців, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 13 років 6 місяців;

з 1 жовтня 2018 до 30 вересня 2019 р. — 24 років, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 14 років;

з 1 жовтня 2019 до 30 вересня 2020 р. — 24 років 6 місяців, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 14 років 6 місяців;

з 1 жовтня 2020 р. і пізніше — 25 років, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менш як 15 років.

Звертаємо увагу на те, що з ухваленням Закону 3668 збережено умови визначення права на пенсію за віком на пільгових умовах та на пенсію за вислугу років.

Категорії осіб, які мають право на пенсію за віком на пільгових умовах, а також осіб, які мають право на пенсію за вислугу років, визначені статтями 13, 14 і 55 Закону України "Про пенсійне забезпечення" та п.3 Прикінцевих положень Закону 1058.

Законом 3668 зміни до зазначених статей не вносяться. Натомість унесено зміни до п.3 Прикінцевих положень Закону 1058, якими передбачено збереження чинних вимог щодо стажу і віку для призначення пенсій за віком відповідних категорій осіб.

З урахуванням зазначеного вимоги щодо віку та стажу, які дають право на пенсію за віком на пільгових умовах та на пенсію за вислугу років, залишаються незмінними.

Так, зокрема, зберігається право на призначення пенсії в разі досягнення 50 років за жінками, які народили п'ятеро або більше дітей і виховали їх до шестирічного віку, і за матерями інвалідів з дитинства, які виховали їх до цього віку. У разі досягнення 45 років жінками і 50 років чоловіками матимуть право на пенсію особи, які працювали на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці за Списком №1.

Залишаються незмінними норми щодо призначення пенсії за вислугу років незалежно від віку працівникам закладів освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, артистам і спортсменам. При цьому надано можливість відстрочити призначення пенсії за вислугу років з відповідною компенсацією. Так, пунктом 7¹ Прикінцевих положень Закону 1058 передбачено, що особам, які на день досягнення пенсійного віку, передбаченого ст.26 цього Закону, працювали в закладах та установах державної або комунальної форми власності на посадах, робота на яких дає право на призначення пенсії за вислугу років відповідно до пунктів "є"—"ж" ст.55 Закону України "Про пенсійне забезпечення", і мають страховий стаж (для чоловіків — 35, для жінок — 30 років) на таких посадах, а також якщо вони до цього не одержували будь-якої пенсії, під час призначення пенсії за віком виплачується грошова допомога, яка не підлягає оподаткуванню, в розмірі їхніх десяти місячних пенсій станом на день її призначення. Виплата цієї грошової допомоги здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

3. Щодо визначення заробітку (в разі обчислення пенсії відповідно до Закону 1058):

1) змінено період, за який визначатиметься заробітна плата.

Для обчислення пенсії буде враховуватися лише заробітна плата (дохід) за весь період страхового стажу починаючи з 1 липня 2000 р. (за цей період індивідуальні відомості про застраховану особу надаються відділом персоналізованого обліку, тобто пенсіонеру не потрібно подавати довідку про заробітну плату з підприємства, установи, організації, де він працював).

Що стосується заробітної плати за періоди роботи до 1 липня 2000 р., то така заробітна плата буде враховуватися під час обчислення пенсії за таких умов:

1) на бажання пенсіонера та за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами. Таке право пенсіонери матимуть лише в період до 1 січня 2016 р.;

2) у разі, якщо страховий стаж починаючи з 1 липня 2000 р. становить менш як 60 місяців.

Такий самий принцип закладений в основу визначення заробітку для призначення пенсії відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність". Змінами до ст.24 цього Закону передбачено, що для обчислення пенсії враховується заробітна плата наукового (науково-педагогічного) працівника за основним місцем роботи за весь період страхового стажу на посадах наукового (науково-педагогічного)

працівника починаючи з 1 липня 2000 р. На бажання пенсіонера та за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами в період до 1 січня 2016 р. або в разі якщо період страхового стажу на посадах наукового (науково-педагогічного) працівника починаючи з 1 липня 2000 р. становить менш як 60 календарних місяців, для обчислення пенсії також ураховується заробітна плата за основним місцем роботи за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу на посадах наукового (науково-педагогічного) працівника поспіль до 1 липня 2000 р. незалежно від перерв;

2) збільшено кількість періодів, які можна вилучити під час визначення заробітку як невідгідні.

Так, за вибором особи, яка звернулася за призначенням пенсії, з періоду, за який ураховується заробітна плата (дохід) для обчислення пенсії, вилучаються періоди до 60 календарних місяців страхового стажу, з урахуванням будь-яких періодів незалежно від перерв, що включаються до страхового стажу згідно з ч.3 ст.24 цього Закону (це період одержання допомоги по безробіттю), та будь-якого періоду страхового стажу поспіль за умови, що зазначені періоди в сумі становлять не більш як 10% тривалості страхового стажу, врахованого в одинарному розмірі. **Додатково** на бажання особи можуть бути вилучені періоди строкової військової служби, навчання, догляду за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом віком до 16 років, за пенсіонером, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, період з 1 липня 2000 р. до 1 січня 2005 р., а також періоди, коли особа підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню відповідно до п.8, 13 і 14 ст.11 Закону 1058. У всіх випадках, крім випадку, передбаченого абзацом другим ч.1 ст.40 Закону 1058, період, за який ураховується заробітна плата, не може бути менш ніж 60 календарних місяців;

3) змінено показник середньої заробітної плати, з урахуванням якого визначатиметься заробіток для призначення пенсії.

Передбачено, що Зс — середня заробітна плата (дохід) у середньому на одну застраховану особу в цілому в Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарних роки, що передують року звернення за призначенням пенсії.

Такий самий принцип закладений і в основу обчислення пенсій відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність". Так, змінами до ст.24 цього Закону передбачено, що для обчислення заробітку під час призначення пенсії науковому (науково-педагогічному) працівнику застосовується середня заробітна плата працівників, зайнятих у галузях економіки України, в тому числі в сільському господарстві, за три календарних роки, що передують року звернення за призначенням пенсії. Середня заробітна плата працівників, зайнятих у галузях економіки України, в тому числі в сільському господарстві, визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики;

4) передбачено, що під час обчислення заробітної плати за періоди одержання допомоги по безробіттю враховуватиметься мінімальна зарплата;

5) змінено порядок визначення заробітної плати в разі переведення з одного виду пенсії на інший.

Частиною третьою ст.45 Закону 1058 передбачено:

а) переведення з одного виду пенсії на інший здійснюється з дня подання заяви на підставі документів про страховий стаж, заробітну плату (дохід) та інших документів, що знаходяться на час переведення з одного

виду пенсії на інший у пенсійній справі, а також додаткових документів, одержаних органами Пенсійного фонду;

б) у разі переведення з одного виду пенсії на інший на бажання особи може враховуватися заробітна плата (дохід) за періоди страхового стажу, зазначені в ч.1 ст.40 цього Закону, **із застосуванням показника середньої заробітної плати (доходу), який ураховувався під час призначення (попереднього перерахунку) попереднього виду пенсії;**

в) якщо особа після призначення пенсії по інвалідності продовжувала працювати та набула не менш як 24 місяці страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку) пенсії незалежно від перерв у роботі, **в разі переведення з пенсії по інвалідності на пенсію за віком уперше застосовується середня заробітна плата (дохід), визначена ч.2 ст.40 цього Закону для призначення пенсії.**

Тобто тільки в разі переведення з пенсії по інвалідності на пенсію за віком (за дотримання зазначених вимог) заробітна плата для обчислення пенсії буде визначатися з урахуванням середньої заробітної плати (доходу) в середньому на одну застраховану особу в цілому в Україні, з якої сплачено страхові внески (Зс) **за три календарних роки**, що передують року звернення за призначенням пенсії за віком;

6) змінено максимальну величину бази нарахування єдиного внеску.

Пунктом 4 ст.1 Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" передбачено, що сума доходу застрахованої особи, на яку нараховується єдиний внесок, дорівнює 17 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом.

4. Щодо перерахунку пенсії:

1) збережено право працюючих пенсіонерів на перерахунок пенсії з урахуванням страхового стажу, набутого після призначення пенсії (п.4 ст.42 Закону 1058).

Перерахунок здійснюватиметься:

а) за наявності в пенсіонера не менш як 24 місяців страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку) пенсії незалежно від перерв у роботі. У цьому випадку враховуватиметься заробітна плата (дохід), з якої обчислено пенсію;

б) на бажання пенсіонера під час перерахунку пенсії може бути враховано також заробітну плату за періоди страхового стажу, зазначені в ч.1 ст.40 цього Закону (тобто можна здійснити перерахунок пенсії з урахуванням заробітку, одержаного після призначення (попереднього перерахунку) пенсії). У цьому випадку заробітна плата визначатиметься із застосуванням показника середньої заробітної плати (доходу), який ураховувався під час призначення (попереднього перерахунку) пенсії.

Приклад. Пенсію жінці призначено в 2009 р.:

виходячи із страхового стажу 40 років двох місяців (коefficient стажу — **0,54225**), нарахованого до листопада 2009 р. включно;

заробітної плати — **2500 грн.** обчисленої з урахуванням середньої заробітної плати, з якої сплачено внески, за 2008 р., а саме: **1573,99 грн.** та індивідуального коефіцієнта зарплати пенсіонера — **1,58832**.

Розмір пенсії з 1 жовтня 2011 р. становить **1512,43 грн** (2500 грн x 0,54225 = 1355,63 грн, 1355,63 грн + 156,80 грн (784 грн x 20% — підвищення за 20 років стажу понад 20 років).

Якщо пенсіонерка після призначення пенсії одержувала заробітну плату, яка призвела до зменшення індивідуального коефіцієнта зарплати, то у грудні 2011 р. їй доцільно зробити перерахунок пенсії з урахуванням лише **24 місяців** страхового стажу.

Перерахунок буде здійснений: виходячи із страхового стажу 42 років двох місяців (коефіцієнт стажу — 0,56925); заробітної плати — 2500 грн.

Розмір пенсії становитиме — **1599,13 грн** (2500 грн x 0,56925 = 1423,13 грн, 1423,13 грн + 176 грн (800 грн x 22% — підвищення за 22 роки стажу понад 20 років)).

Якщо пенсіонерка після призначення пенсії одержувала заробітну плату, яка призвела до збільшення індивідуального коефіцієнта зарплати, наприклад до 1,85421, то у грудні 2011 р. їй доцільно зробити перерахунок пенсії з урахуванням і 24 місяців страхового стажу, і заробітної плати за цей період.

Перерахунок буде здійснений: виходячи із страхового стажу 42 років двох місяців (коефіцієнт страхового стажу — 0,56925);

заробітної плати — 2918,51 грн (1573,99 грн x 1,85421). Розмір пенсії становитиме — **1757,36 грн (2918,51 грн x 0,56925 = 1661,36 грн, 1661,36 грн + 96 грн (800 грн x 12% — підвищення за 12 років стажу понад 30 років))**.

Доцільність перерахунку пенсії з урахуванням і стажу, і заробітної плати, одержаних після призначення (попереднього перерахунку) пенсії, потрібно визначати в кожному конкретному випадку. Це обумовлено тим, що в разі перерахунку пенсії з урахуванням заробітної плати, одержаної після призначення (попереднього перерахунку) пенсії, будуть застосовуватися норми ст.28 Закону 3668 щодо збільшення страхового стажу для визначення мінімальної пенсії за віком та відповідного підвищення пенсії за страховий стаж для жінок понад 30 років, а для чоловіків — понад 35 років.

Так, якщо у наведеному вище прикладі пенсіонерка після призначення пенсії одержувала заробітну плату, яка призвела до збільшення індивідуального коефіцієнта зарплати, наприклад до 1,65421, їй у грудні 2011 р. доцільно зробити перерахунок пенсії лише з урахуванням 24 місяців страхового стажу. У цьому випадку розмір пенсії становитиме **1599,13 грн** (розрахунок вище). У разі перерахунку пенсії з урахуванням (у тому числі) заробітку, розмір пенсії становитиме **1578,16 грн**.

Розрахунок пенсії з урахуванням і стажу, і зарплати, одержаних після призначення пенсії:

страховий стаж — 42 роки 2 місяці (коефіцієнт страхового стажу — 0,56925);

заробітна плата — 2603,71 грн (1573,99 грн x 1,65421). Розмір пенсії — **1578,16 грн (2603,71 грн x 0,56925 = 1482,16 грн, 1482,16 грн + 96 грн (800 грн x 12% — підвищення за 12 років стажу понад 30 років))**.

Такий самий принцип закладений в основу визначення порядку перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність". Так, змінами до ст.24 цього Закону передбачено, що пенсіонерам, які після призначення пенсії відповідно до цього Закону працювали за строковим трудовим договором (контрактом) на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників і набули не менш як 24 місяці страхового стажу, проводиться перерахунок пенсії з урахуванням стажу наукової роботи після призначення пенсії. Перерахунок пенсії здійснюється із заробітної плати наукового (науково-педагогічного) працівника, з якої обчислено пенсію, або із заробітної плати, визначеної в порядку, передбаченому ч.3—7 цієї статті, із застосуванням показника середньої заробітної плати (доходу), який ураховувався під час призначення (попереднього перерахунку) пенсії;

в) якщо застрахована особа після призначення (перерахунку) пенсії має менш як 24 місяці страхового стажу, перерахунок пенсії проводиться не раніше ніж через два

роки після призначення (попереднього перерахунку) з урахуванням страхового стажу після її призначення (попереднього перерахунку) та заробітної плати, з якої призначено (попередньо перераховано) пенсію;

г) якщо пенсіонер, який продовжував працювати, набув стажу, достатнього для обчислення пенсії відповідно до ч.1 ст.28 цього Закону (тобто не менш як 35 років чоловік і 30 років — жінка), за його заявою проводиться відповідний перерахунок пенсії незалежно від того, скільки часу минуло після призначення (попереднього перерахунку) пенсії, з урахуванням заробітної плати, з якої призначено (попередньо перераховано) пенсію.

Звертаємо увагу, що порядок перерахунку пенсії, передбачений п.4 ст.42 Закону 1058, не поширюватиметься на пенсіонерів, яким призначено пенсію за вислугу років на умовах, передбачених Законом України "Про пенсійне забезпечення", та які не досягли віку, встановленого ст.26 цього Закону;

2) змінено порядок перерахунку пенсії працюючим пенсіонерам у зв'язку із зміною прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Згідно з частиною першою ст.28 Закону 1058:

мінімальний розмір пенсії за віком за наявності в чоловіків 35 років, а в жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом;

за кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам пенсія за віком збільшується на 1% розміру пенсії, обчисленої відповідно до ст.27 цього Закону, але не більш як на 1% мінімального розміру пенсії за віком, зазначеного в абзаці першому цієї частини;

мінімальний розмір пенсії особам, на яких поширюється чинність Закону України "Про підвищення престижності шахтарської праці", та працівникам, зайнятим повний робочий день під землею обслуговуванням зазначених осіб, які відпрацювали на підземних роботах не менш як 15 років (чоловіки) та 7,5 року (жінки) за Списком №1 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженим Кабінетом Міністрів України, встановлюється незалежно від місця останньої роботи в розмірі 80% середньої заробітної плати шахтаря, але не менш як три розміри прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність.

У разі збільшення розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом, відповідно підвищується розмір пенсії.

Ухваленими змінами передбачено, що пенсіонерам, які працюють (провадять діяльність, пов'язану з одержанням доходу, що є базою нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування), такий перерахунок здійснюється після звільнення з роботи або припинення такої діяльності з урахуванням прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом, який установлений на дату звільнення з роботи або припинення такої діяльності.

5. Щодо виплати пенсії:

1) передбачено максимальне обмеження пенсії.

Статтею 2 Закону 3668 передбачено, що **максимальний розмір пенсії** (крім пенсійних виплат, що здійснюються з Накопичувального пенсійного фонду) **або щомісячного довічного грошового утримання** (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законо-

давством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною), призначених (перерахованих) відповідно до Митного кодексу України, законів України "Про державну службу", "Про прокуратуру", "Про статус народного депутата України", "Про Національний банк України", "Про Кабінет Міністрів України", "Про дипломатичну службу", "Про службу в органах місцевого самоврядування", "Про судову експертизу", "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб", "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", "Про пенсійне забезпечення", "Про судову експертизу і статус суддів", постанови Верховної Ради України від 13.10.95 р. "Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України", **не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність.**

Такою самою нормою доповнено відповідні статті законів України "Про державну службу", "Про прокуратуру", "Про статус народного депутата України", "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб", "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", "Про пенсійне забезпечення", "Про судову експертизу і статус суддів".

Прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, становитиме з 1 жовтня 2011 р. 784 грн, а з 1 грудня — 800 грн. Отже, максимальна пенсія становитиме відповідно 7640 грн та 8000 грн.

Звертаємо увагу, що згідно з п.2 Прикінцевих та перехідних положень Закону 3668:

а) обмеження пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) максимальним розміром, установленим цим Законом, не поширюється на пенсіонерів, яким пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) призначена до набрання чинності цим Законом;

б) пенсіонерам, яким пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) призначена до набрання чинності цим Законом і в яких розмір пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) перевищує максимальний розмір пенсії (щомісячного довічного грошового утримання), встановлений цим Законом, виплата пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) здійснюється без індексації, без застосування положень ч.2 і 3 ст.42 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та проведення інших перерахунків, передбачених законодавством, до того часу, коли розмір пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед

Батьківщиною) відповідатиме максимальному розміру пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) встановленому цим Законом;

2) змінено порядок виплати "спеціальних" пенсій.

Змінами до ст.37 Закону України "Про державну службу", до ст.50-1 Закону України "Про прокуратуру", до ч.12 ст.20 Закону України "Про статус народного депутата України", до ст.67 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", до ст.24 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" та ст.138 Закону України "Про судову експертизу і статус суддів" передбачено, що виплата пенсії (щомісячного довічного грошового утримання), призначеної відповідно до цих законів, у період роботи на посадах, які дають право на призначення пенсії в порядку та на умовах, передбачених цими законами, виплачується в розмірі, обчисленому відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", а після звільнення з таких посад — у розмірі, обчисленому відповідно до цих законів.

Звертаємо увагу, що згідно з п.2 Прикінцевих та перехідних положень Закону 3668 зазначений порядок виплати пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) не поширюється на пенсіонерів, яким призначено пенсію (щомісячне довічне грошове утримання) та які влаштувалися на роботу до набрання чинності цим Законом;

3) установлено, що достроково призначена пенсія (незалежно від закону, за яким вона призначена) з урахуванням пп. "г" ч.1 п.1 ст.26 Закону України "Про зайнятість населення", п. "в" ч.2 ст.12 Закону України "Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно безпечну систему" і ст.21 Закону України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні" в період до досягнення пенсійного віку, встановленого відповідним законом, працюючим пенсіонерам не виплачується.

6. Знижено відсоток обчислення "спеціальних" пенсій.

Пенсії в порядку і на умовах, передбачених законами України "Про державну службу", "Про прокуратуру", "Про статус народного депутата України", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб" та щомісячне довічне грошове утримання відповідно до Закону України "Про судову експертизу і статус суддів" призначатимуться в розмірі 80% відповідних сум заробітної плати.

7. Надано право на призначення пенсії за нормами Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" науковим (науково-педагогічним) працівникам з числа інвалідів з дитинства.

Для призначення пенсії по інвалідності за нормами цього Закону однією з умов є визнання особи інвалідом у період роботи на науковій (науково-педагогічній) посаді. Зазначена вимога позбавляла права на таку пенсію тих осіб, які були визнані інвалідами в дитинстві.

Змінами до ст.24 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" передбачено, що науковим (науково-педагогічним) працівникам, які визнані інвалідами I, II і III груп, призначається пенсія по інвалідності в розмірі пенсії наукового (науково-педагогічного) працівника незалежно від віку за наявності стажу наукової роботи, передбаченого ч.2 цієї статті (тобто 15 років для жінок і 20 років для чоловіків), та страхового стажу, передбаченого ст.32 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", **а особам з числа інвалідів з дитинства — незалежно від часу встановлення інвалідності.**